

Wees bij vroeggeboorte alert op concentratie en aandacht

Steeds meer te vroeg geboren kinderen groeien op zonder ernstige beperkingen. Wel hebben zij op de lange termijn vaker ontwikkelingsproblemen. Deze problemen vallen thuis en op school vaak niet meteen op. Daarom is bij het testen van belang om alert te zijn op de signalen die deze kinderen uitzenden welke kunnen duiden op problemen concentratie en aandacht. Te meer daar de aard van de problemen zowel per kind als per levensfase kunnen verschillen.

Lilly Bogičević, Marjolein Verhoeven en Anneloes van Baar

Minder contact met hun ouders, medische complicaties en een verstoorde hersenontwikkeling zijn directe gevolgen van vroeggeboorte. Daarnaast worstelen veel van deze kinderen tijdens het opgroeien met problemen in de ontwikkeling, met name op het gebied van concentratie en aandacht. Zorgelijk, want kunnen focussen is een fundamentele bouwsteen voor het aanleren van allerlei vaardigheden.

Matig of extreem te vroeg geboren

De mate van vroeggeboorte varieert. We spreken van matige vroeggeboorte wanneer een kind 1 maand eerder geboren wordt, bij 1-3 maanden van ernstige vroeggeboorte en bij meer dan 3 maanden van extreme vroeggeboorte. Hoe vroeger een kind ter wereld komt, hoe kleiner en minder ontwikkeld het is, met toenemend risico op een ontwikkelingsachterstand. Dus hoe vroeger geboren hoe groter de kans op problemen,

toch? In grote lijnen is dit inderdaad een goede leidraad, maar het is niet helemaal zo simpel. Andere aspecten spelen ook een rol, denk aan medische complicaties, vroege hersenontwikkeling, gezinsfactoren en opvoedingsaspecten. Vooraf weten we niet precies of een kind problemen in de ontwikkeling gaat meemaken en dus ook niet welk kind extra ondersteuning nodig gaat hebben. Wel staat vast dat op basisschoolleeftijd bijna de helft van de te vroeg geboren kinderen een minder goed ontwikkelde concentratie en aandacht heeft. Dat is 2-3 keer vaker dan bij op tijd geboren kinderen. De aanwezigheid van problemen met concentratie en aandacht betekent echter niet dat deze kinderen ook meteen een ADHD-diagnose krijgen.

'Grote verschillen tussen te vroeg geboren en bemoeilijken signalering'

Aandachtvaardigheden

Wat voor problemen hebben te vroeg geboren kinderen zoal met concentratie en aandacht? Op die vraag is geen eenduidig antwoord te geven. Niet elke te vroeg geborene kampt met hetzelfde type problemen. Daar komt bij dat concentratie en aandacht uiteenvallen in meerdere aspecten. Die aspecten vervullen verschillende rollen, maar ze zijn allemaal van belang om goed te kunnen leren.

Een kind moet de aandacht in eerste instantie scherp kunnen richten op een specifieke persoon, een voorwerp of een opvallende gebeurtenis. Dit noemen we *selectieve aandacht*. Daarnaast is het van belang dat een kind de aandacht voor een bepaalde tijd kan vasthouden, ook wel *volgehouden aandacht* genoemd. Daarbij

komen dan ook nog complexere vaardigheden, zoals wanneer het kind de aandacht doelgericht stuurt, wisselt of verdeelt over verschillende voorwerpen of activiteiten. Dit wordt de *executieve aandacht* genoemd. Tot slot zijn er onderdelen van concentratie en aandacht die vooral in het gedrag van het kind te zien zijn, waaronder onoplettendheid en makkelijk afgeleid raken. Dit noemen we *gedragsmatige* aandachtsproblemen.

Grote verschillen

Uit ons onderzoek blijkt dat er tussen te vroeg geboren kinderen veel onderlinge verschillen bestaan. Sommige te vroeg geboren kinderen functioneren op al die aspecten van concentratie en aandacht minder goed. Ook ouders of leerkrachten merken dan vaak meer moeilijkheden met concentratie en aandacht op. Andere kinderen laten juist meer specifieke problemen zien. Het ene kind heeft bijvoorbeeld alleen moeite met het richten van aandacht, het andere ondervindt alleen problemen met het vasthouden van de aandacht. Het gedrag van deze kinderen valt vaak minder op bij ouders en met name leerkrachten.

Kortom, de grote verschillen tussen kinderen in zowel de aanwezigheid als ernst en typen van de concentratie- en aandachtsproblemen bemoeilijken sig-

nalering, vooral omdat er vaak niet op al die verschillende aspecten gelet wordt. Dit geldt ook voor de mate waarin deze problemen zichtbaar zijn voor de omgeving. Deze kennis is van belang om kinderen die te vroeg geboren zijn op de juiste manier te kunnen ondersteunen. Om dit te verbeteren, is een nieuwe procedure voor een uitgebreidere vroegtijdige signalering nodig, samen met meer persoonsgerichte interventies.

‘De aard van de problemen hangt af van de ontwikkelingsfase van het kind’

Problemen door de jaren heen

Wanneer zijn voor het eerst zulke problemen met concentratie en aandacht bij jonge kinderen merkbaar? We zagen bij matig te vroeg geboren peuters op de leeftijd van 1,5 jaar al minder goede aandachtvaardigheden dan bij op tijd geboren peuters. Met behulp van een eyetracker, die de oogbewegingen van het kind volgt op een computerscherm, hebben we de aandachtvaardigheden van te vroeg en op tijd geboren peuters bekeken. Ook vonden we dat kinderen die op de leeftijd van 1,5 jaar meer moeite hebben met het richten en vasthouden van de aandacht een groter risico lopen op problemen op dit gebied op basisschoollleeftijd (6-7 jaar).

Zijn de kaarten dan dus al geschud? Nee niet per se. Zo eenvoudig ligt het niet. Hoewel problemen met concentratie en aandacht langdurig kunnen zijn, lijken ze met de tijd wel van aard te veranderen. Allereerst variëren de problemen met concentratie en aandacht in de verschillende leeftijdsfasen. Zo ondervindt in de periode tussen de vroege basisschoollleeftijd (7 jaar) en

de puberteit (13 jaar) een derde van de ernstig te vroeg geboren kinderen helemaal geen problemen met concentratie en aandacht. Een kwart van de ernstig te vroeg geboren kinderen die aan het begin van deze fase wel problemen op dit gebied ervaart, laat gedurende deze periode enige verbetering zien in hun vaardigheden. Bijna de helft van de kinderen heeft te maken met langdurige problemen. De aard van deze problemen hangt echter af van de ontwikkelingsfase van het kind. Op peuter- en schoolleeftijd zien we dat te vroeg geboren kinderen vaker moeite hebben met het richten en vasthouden van de aandacht. In de puberteit komen vaker problemen voor in complexere vaardigheden, zoals het wisselen en verdelen van de aandacht. Gezien de verschillen in uitingsvorm en levensfase is het belangrijk om de concentratie en aandacht goed te blijven volgen tijdens de ontwikkeling van de kinderen.

Zichtbaarheid

Hoe komt het nu dat bij sommige van de te vroeg geboren kinderen problemen met concentratie en aandacht thuis of in de klas niet opvallen? Een eerste verklaring is dat sommige kinderen geen duidelijk zichtbaar afgeleid gedrag vertonen, maar wel moeite hebben met bepaalde aspecten van concentratie en aandacht. Dit kan ertoe leiden dat zij informatie op school minder goed meekrijgen of hun schooltaken minder goed kunnen maken. Daarnaast wordt bij proble-

Handige tool

De tool PRISM is speciaal ontworpen voor onderwijsprofessionals. Niet alleen om te informeren over vroeggeboorte en de mogelijke gevolgen hiervan, maar ook om hen te helpen bij de ondersteuning van deze kinderen. De tool is opgedeeld in vijf leermodules: 1) Wat is vroeggeboorte?, 2) Schooluitkomsten van te vroeg geboren kinde-

men op dit gebied vaak gedacht aan druk en impulsief gedrag zoals bij ADHD kan voorkomen. Dat hoeft echter niet het geval te zijn. Kinderen kunnen ook juist op een dromerige, passieve en meer in zichzelf gekeerde manier afgeleid en niet geconcentreerd zijn. Dit zijn gedragingen die minder opvallend kunnen zijn, met name in een volle klas.

Praktische tool

PRISM: 'Preterm Birth Information for Education Professionals' is een tool die onderwijsprofessionals van pas kan komen. Onderzoekers aan de Universiteit van Nottingham geven op een website uitleg over de tool (zie kader). Hier staat informatie over wat problemen met concentratie en aandacht inhouden en hoe zij kinderen het beste kunnen ondersteunen. Deze informatie kan ook in de thuissituatie voor de ouders van pas komen.

Op welke signalen van te vroeg geboren kinderen kunnen ouders en leerkrachten letten? Ook daarover infor-

ren, 3) De cognitieve en motorische ontwikkeling van de te vroeg geboren kinderen, 4) Gedragmatige, emotionele en sociale uitkomsten van te vroeg geboren kinderen, en 5) Hoe kunnen onderwijsprofessionals te vroeg geboren kinderen ondersteunen? Kijk voor meer informatie op <https://tinyurl.com/2p88x3rr> (Engelstalig).

'Bijna de helft van de kinderen heeft te maken met langdurige problemen'

meert de website. In het oog springen een hoge afleidbaarheid, moeite zich te concentreren op activiteiten of taken, het maken van slordigheidsfoutjes, weinig aandacht voor details, vergeetachtigheid en ongeorganiseerdheid. Voorbeelden van het bieden van ondersteuning zijn: het kind motiveren door de interesse te wekken, het kind koppelen aan een maatje, afleiders beperken (zoals de andere zijde van een werkblad), werken met kleine, behapbare doelen en het kind vragen de instructies te herhalen. Op dit moment wordt er bij het UMC Utrecht gewerkt aan een Nederlandse versie van de tool.

Tot slot

Wanneer het gaat over problemen met concentratie en aandacht bij te vroeg geboren kinderen is het goed om uit te gaan van het principe "One size doesn't fit all". Ook is het belangrijk om verder te kijken dan de symptomenlijst van ADHD en het meer opvallende impulsieve en drukke gedrag dat op problemen kan duiden. Door waakzaam te zijn op de eerder genoemde signalen kunnen problemen met concentratie en aandacht eerder opgepikt worden. Dit is van groot belang, want vanaf dat moment kan de juiste ondersteuning worden geboden. ●

Over de auteurs

Dr. Lilly Bogičević is postdoctoraal onderzoeker en docent aan de Universiteit Utrecht. Dr. Marjolein Verhoeven is universitair docent Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Prof. dr. Anneloes van Baar is hoogleraar Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht, GZ-psycholoog en hoofdopleider van de GZ-opleiding Utrecht, Stichting BoPP Midden.